

INFORMACE A ZPRÁVY

XX. SVĚTOVÝ KOMPARATISTICKÝ KONGRES

Ve dnech 18.–24. 7. 2013 se v Paříži pod záštitou Mezinárodní asociace pro srovnávací literaturu (Association Internationale de Littérature Comparée – AILC / International Comparative Literature Association – ICLA) konal XX. jubilejní kongres srovnávací literatury. Téma *Komparatistika jako kritický přístup?* (Le comparatisme comme approche critique?) upoutalo přibližně 1500 badatelů ze čtyř kontinentů, přibližně ze 70 zemí. Jak už bývá při těchto „superakcích“ zvykem, kongres se připravoval dva roky, pořadatelé seznam přihlášek uzavřeli již 15 měsíců před zahájením, přičemž konferenční poplatek pro nečleny AILC byl stanoven na 180 euro. Kongresy, u jejichž vzniku stál v 50. letech 20. století americký vědec českého původu, člen Pražského lingvistického kroužku René Wellek (1. kongres se konal roku 1955 v Benátkách), patří bezesporu k nejreprezentativnějším přehledkám stavu a metod literárněteoretického myšlení a účast na těchto sjezdech organizovaných v pravidelných tříletých intervalech bývá v případě akceptace přihlášek považována za vysoce prestižní badatelskou záležitost. Je proto smutnou víztikou české literární vědy, že autor těchto řádků byl jediným zástupcem České republiky na rokování v Paříži (třeba však doplnit, že Slované zde byli v drtivě menšině včetně Rusů; např. i Slovensko zastupovali tři účastníci, Slovinsko pět, polská delegace byla desetičlenná apod.). Je to zarážející už vzhledem k tomu, že po exotických mimoevropských destinacích v minulém dvacetiletí (Kanada, Jihoafrická republika, Brazílie ad.) byla vybrána pro Evropana dostupná Francie. Česká

neúčast je překvapivá o to více, že české země od přelomu 19. a 20. století od dob J. Polívky, M. Murka, V. Tilleho, V. Černého přes F. Wollmana, K. Krejčího až po S. Wollmana se zařazovaly k metodologickým inovátorům nejen slavisticky založené srovnávací literární vědy. Smutný stav ilustruje i skutečnost, že v současnosti Česká a ani Slovenská republika nemá zastoupení ve vrcholných orgánech AILC – naposledy zde pracovali A. Popovič či K. Krejčí v 70. letech minulého století a ani zde neexistují národní pobočky. Navzdory těmto limitujícím podmínkám čeští a slovenští literární vědci pro kongres připravili společně v angličtině psané číslo časopisu (registrovaného v Scopusu) *World Literature Studies* pod názvem *Comparative Literary Studies as Cultural Criticism* (22, 2013, č. 2, eds. R. Gáfrik a M. Zelenka), do něhož přispěli vedle domácích badatelů (R. Gáfrik, A. Pokrivčák, L. Vajdová, M. Zelenka) i zahraniční vědci (např. M. Schmitz-Emans, Ch. Sabatos, A. Kola, A. Terian ad.). Jako další aktivitu českých a slovenských badatelů lze uvést prezentaci rozsáhlé dvoudílné antologie *Teórie meziliterárnosti I-II* (2009–2010, ed. P. Koprda a kol.), která přinesla celkem 63 texty předních světových komparatistů kompozičně rozčleněných do 25 tematických oddílů. Význam této chrestomatie, jak ocenili zahraniční účastníci, spočíval v tom, že z interdisciplinárního pohledu ukázala na spojitost teorii meziliterárnosti se slovanským prostředím (D. Ďurišin), na fakt, že teorie meziliterárnosti vznikaly na slovanském materiálu, přesto však byl jejich vývoj z hlediska předmětu a hledá-

ni nových metod paralelní se západní literární komparatistikou. Autor těchto řádků jako editor představil monografii známého českého komparatisty Slavomíra Wollmana *Slovenské literatury ve střední Evropě* (Brno 2013).

Přednášky a plenární referáty až na výjimky odezněly v Centru Malesherbes univerzity Sorbonny, přičemž setkání účastníků zahájila recepce v reprezentačních historických sálech pařížské radnice (L' Hotel de Ville de Paris). Čtyři plenární referáty nebyly předneseny na úvod, ale byly průběžně vsunuty do programu konference (F. Delay: *Lands and landscapes*; G. Ch. Spivak: *The Practice of Freedom is Not Impractical*; J.-P. Costa: *Comparative Methods in Law* a J.-P. Changeux: *A Neurobiological Theory of Aesthetic Experience*). Pořadatelé již předem jednání rozdělili do pěti základních tematických okruhů: 1. Komparatistika jako věda o srovnávání v kontextu jiných disciplín, 2. „Srovnatelné“ a „nesrovnatelné“ – možnosti a hranice „komparování“ jako metody, 3. Srovnávací literatura a translologie: je překlad kritickým přístupem? 4. Nové teorie: „proč“ a „jak“? 5. Světové literatury a národy: jazykové areály, literární kontinenty a proces globalizace. V rámci těchto stanovených bloků pořadatelé referáty rozčlenili do 160 sekcí, které doprovázelo 308 workshopů. Sympatickým jevem bylo, že po každém jednání byl vytvořen dostatečný prostor pro diskusi, která následovala pravidelně po třech-čtyřech přednáškách.

Kritické zhodnocení kongresu vyžaduje časový odstup, navíc nebylo v lidských silách obsáhnout ani jedno procento referátů, paralelně totiž běželo 30 sekcí najednou a množství náhlých změn nezahrnutých v konferenčním bulletinu ztěžovalo plánování a orientaci. Přesto se největší pozornosti vedle tiskové konference s mediálně slavnou americkou komparatistkou bengálsko-indického původu G. Ch. Spivakovou, na níž se probíraly otázky postkolonialismu a lidské existence, těšily referáty, které mapovaly labyrint současné světové komparatistiky a které se iniciativně vyslovovaly k vlastnímu předmětu zkoumání, tj. k obsahu metod a předmětu, k definování smyslu komparatistiky a komparování. Jedno se např. o vymezení světové literatury, periodizaci a stanovení obligatorních kritérií literárního procesu či teorie psaní literárních dějin. V této

souvislosti je možné uvést např. J. Neubaera a M. Cornise-Popea, editory monumentálního projektu AILC *History of the Literary Cultures of East-Central Europe Junctions and Disjunctions in the 19th and 20th Centuries I-IV* (2004–2010), kteří demonstrovali možnosti tzv. ingresivní literární historie formou historicko-geografického modelování. Tato rozsáhlá syntéza, která se pokusila vytvořit formou „synchronních řezů“ do literárního procesu konceptuální rámec kulturních „interferencí a transferů“, navázala a uzavřela projekt dějin literatury v evropských jazycích *Historie de la littérature européenne* vytyčený AILC již koncem 60. let minulého století. O tehdejší „silné“ pozici domácí komparatistiky svědčí skutečnost, že československá strana byla požádána koordinačním výborem pařížské AILC pod vedením maďarských badatelů G. M. Vajdy a E. Bojtára o vypracování svazku věnovaného avantgardám. Garanty měly být pražské a bratislavské literárněvědné ústavy. Jak sděloval český slavista K. Krejčí řediteli Ústavu světové literatury a jazyků SAV v Bratislavě M. Bakošovi 22. 3. 1969, dějiny se měly podřídit celkové koncepci, tj. v případě rozdílnosti názorů měly respektovat přirozenou pluralitu a jednotlivé „hlasy“ publikovat paralelně vedle sebe¹. Pozdější politická realita 70. let však původně plánovanou spolupráci i přes dílčí výstupy znemožnila.

Autor těchto řádků v rámci tematické sekce *Konstruování literatury a konstruování Evropy* vedené známou estonskou komparatistkou M. Grishakovou z univerzity v Tartu referoval o střední Evropě v literárněvědném diskursu a způsobech meziliterární komunikace v tomto kulturně-geografickém prostoru. Nebylo snad literárního tématu či problému, který by se na kongresu neobjevil. Jak už jsme upozornili, zájem vzbuzoval vztah literatury k filozofii, politice, sociálním vědám, k antropologii, k etnopoetice či tzv. hyperkultuře, nechyběly ani otázky elektronických knih v rámci mediálních studií, problémy translologie, migrace a národnostních menšin, estetizace, digitalizace a vizualizace slovesných textů;

¹ K. Krejčí – M. Bakošovi v dopise z 22. 3. 1969. Uloženo v Archivu literatury a umění v Slovenské národní knihovně v Martině (č. sign. 190 P 17).

jednalo se však například i o zdánlivě „okrajových“ textech jako třeba o estetické hodnotě překladů literatury australských domorodých Aboriginů do němčiny. Do programového jednání byl zařazen i workshop *Srovnávací a narativní přístupy ke komiksovým výzkumům*, který pod vedením K. Mikkonena z Helsinek zkoumal např. žánrové vymezení grafických novel, materiální identitu komiksových textových struktur, vizualizaci semiotických kódů či problémy adaptace klasické literatury do podoby obrázkových seriálů. Třeba upozornit, že slavistická tematika byla paradoxně zastoupena velmi slabě. Např. francouzští komparatisté připravili obsáhlý kulatý stůl *Anna Achmatovova a evropská literatura*, který se vedle speciálních otázek jako překlady básnířky do světových, zejména románských jazyků, zabýval obecně kulturním dialogem ruské a evropské poezie. Vůbec příznačným rysem většiny referátů bylo upřednostnění geograficko-typologických kritérií před jazykově-etnickými.

Celkově je z pohledu posledních kongresů a zejména pařížského zřejmé, že komparatistika přestává být filologickou disciplínou analyzující vztahy mezi texty a rozmanitými literárními celky. Moderní srovnávací literární věda, kterou tvoří spíše než striktně regulativní ideje volné hodnotové pole kritických reflexí spjatých aspektem „komparování“ (imagologie, koloniální a postkoloniální studia, interkulturní a intertextuální komparatistika, studia Západ – Východ, genologie, feministická kritika, teorie meziliterárnosti, teorie světové literatury, geopoetika, emigrantologie ad.), se stává jistou reinterpretací soudobé literární vědy, komunikačním zprostředkovatelem mezi jejími detailními segmenty často fungujícími nezávisle na sobě. Zároveň komparatistika, která se mnohdy chápe jako forma dialogu směřující k pochopení kulturní identity, ale i „jinakosti“, by měla zůstat především literární vědou, která se nebojí vstupovat do dialogu s ostatními humanitními disciplínami, a proto se musí neustále zabývat teoretickým zdůvodněním své existence a překračovat ustálené hranice. Komparatistika, která se podle většiny badatelů pohybuje na horizontu rozmanitých kulturních řad a otevřených struktur, může být svým „hybridním“ charakterem a svou interdisciplinaritou posledním pokusem zachránit

„upadající“ literární vědu. Zároveň vědomí krize metod, předmětu a definiční stability se stává zásadním impulsem pro hledání nových paradigmat, která se utváří jakoby chaoticky neregulovaně ze sebe sama. Na straně druhé, jak potvrdily kongresové příspěvky, v nichž byla čitelná jista „nechuť z teorie“, třeba respektovat poznání, že všechna paradigmata jsou smrtelná a všechny doktríny relativní. Komparatistika tento stav může využít ve svůj prospěch, pokud bude transkulturní a transkontinentální, pokud se bude snažit pokorně a citlivě porozumět střetávání, sdílení a dialogu nejružnějších světů a kultur.

Vzorně připravená konference potvrdila výsadní postavení francouzské komparatistiky v současném labyrintu světového myšlení. Francouzská tradice není jen pozitivisticko-sociologická či ryze poststrukturalistická (dekonstrukce), jak by se mohlo zdát při zpětném pohledu na P. van Tieghema, R. Etiembla či R. Barthesa, T. Todorova, J. Kristevy ad. Naopak, pohybuje se v širokém spektru od intertextuality až po kulturní antropologii a textovou manuskriptologii. Jen pro ilustraci: teoreticko-metodologická knihovna vědecké literatury „srovnávací“ a „srovnané“ (řečeno tradiční francouzskou terminologií), vydávána v angličtině a francouzštině a redigovaná znamenitým pařížským komparatistou Jeanem Bessièrem v letech 1995–2013, dosáhla zhruba 130 titulů. Nezbývá než doufat, že česká i slovenská komparatistika vstoupí do intenzivnější „konfrontace“ se současným děním už jen tím, že na těchto kongresech bude přítomna ve větší míře a také bude s větší pokorou naslouchat „mnohohlasí“ světového teoretického myšlení².

Miloš Zelenka

² V době konání kongresu autora těchto řádků dostihla opožděná zpráva, že Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze odmítla udělit čestný doktorát význačnému literárnímu teoretikovi a spisovateli Umberto Ecovi. „Neutrální“ ráz této referující zprávy nemožňuje uvádět ironické výroky některých západních kolegů komentujících „světovost“ českého myšlení o literatuře.